

تأثیر درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه بر نتایج بازیابی اطلاعات دانشجویان دانشگاه کاشان

امیر حسین حاجی اکبری

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

سرپرست کتابخانه دانشکده علوم دانشگاه کاشان

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر درس "شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن" بر نتایج بازیابی اطلاعات دانشجویان دانشگاه کاشان است. مؤلفه‌های بهره‌گیری در این تحقیق عبارتند از میزان پاسخ‌گویی دانشجویان به سؤالات آزمون در دو گروه گواه و آزمودنی که پس از مقایسه نمرات دو گروه به نتایجی دست یافت. پژوهش به روش تجربی انجام شد، به این ترتیب که ابتدا پیش‌آزمونی از هر دو گروه به عمل آمد و سرانجام پس از تدریس درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه به گروه آزمودنی طی ده جلسه‌ای که اختصاص یافته بود پس‌آزمونی به صورت تئوری و عملی از هر دو گروه به عمل آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و سنجش معنی دار بودن تفاوت مشاهده شده از آزمون T با رعایت درجه آزادی مناسب استفاده و فرضیه تحقیق در سطح اطمینان ۰.۱٪ و ۰.۵٪ آزموده شد.

کلید واژه‌ها: شیوه بهره‌گیری از کتابخانه. بازیابی اطلاعات. دانشگاه کاشان

مقدمه

آموزش استفاده از کتابخانه به طور جدی به بیش از ۱۷۰ سال قبل برمی‌گردد که می‌توان به سخنرانی یک کتابدار برای دانشجویان دانشگاه هاروارد در سال ۱۸۲۰ اشاره کرد. هوپ کینسون^۱ معتقد است که مرور مقالات مربوط به آموزش استفاده از کتابخانه از سال ۱۸۷۶ تا ۱۹۳۲ نشان می‌دهد که آموزش منابع کتابخانه جهت انجام تحقیقات و تکالیف دانشجویان به صورت آموزش مستمر در آمده است: برنس کومب^۲ در سال ۱۹۴۰ در کتابش به نام "تدریس با کتاب"^۳ مشکلات دانشجویان در استفاده از کتابخانه‌های دانشکده‌ای را یادآور می‌شود. وی تأکید می‌کند کتابخانه دانشگاهی در حال حاضر باید به آموزش مستمر مراجعان و استفاده کنندگان بپردازد. در دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ آموزش کتابخانه‌ای برای استفاده کنندگان به دو دلیل رواج پیدا کرد، نخست اینکه تخصص‌ها افزایش یافت، دیگر آنکه در آموزش توجه و تأکید بیشتر بر مفاهیم معطوف گردید (تافل^۴، ۱۹۹۵، ص ۳۲۲) گرچه امروزه، بویژه در ده‌های اخیر، بحث بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و منابع آنها بیشتر در حوزه اطلاع‌رسانی، پایگاه داده‌ها، شبکه‌های اطلاعاتی متمرکز است، واقعیت انکار ناپذیری که در ایران هم اکنون نیز وجود دارد این است آموزش بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن با ابزارهای سنتی بازیابی مانند فهرست برگه‌ها، منابع ردیف اول، و ردیف دوم در اکثر مراکز اطلاع‌رسانی توأم با روش‌های رایانه‌ای وجود دارد و آموزش این مفاهیم ساده کتابداری مانند رده‌بندی، شیوه‌های رف چینی، نحوه استفاده از برگه‌دان‌ها، تنظیم فهرست برگه‌ها، قواعد موجود در سرعنوان‌های موضوعی یا به عبارتی ساختار سرعنوان‌ها، استفاده از منابع مرجع و ... به دانشجویان، مقدمه‌ای بر آشنایی آنان در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، نرم افزارهای کتابخانه‌ای، نظام‌های پیوسته است. مشکل استفاده از کتابخانه همواره در بین استفاده کنندگان، به خصوص دانشجویان- در کتابخانه‌های دانشگاهی- از دیر باز وجود داشته

1. Hpkinsn

2. Branscomb

3. Teaching with Books

4. Tiefel

است، چنانکه کومار^۱ (۱۳۷۲) می‌گوید: "استفاده‌کنندگان باید از آموزش ویژه برخوردار شوند تا در برابر پیچیدگی ابزار کتابخانه و عملیات آن سر درگم نشوند" متأسفانه در کشور ما مسئله آموزش بهره‌گیری از کتابخانه‌ها جدی گرفته نشده و هنوز بسیاری از دانشجویان، شیوه استفاده از کتابخانه و منابع آن را به خوبی نمی‌دانند.

تعریف مسأله:

مادامی که یکی از ارکان آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی است و آموزش و پژوهش با کتابخانه عجین است، ضرورت آموزش استفاده از کتابخانه و منابع آن توجیه می‌شود. دانشجویانی که تا مقطع پیش از ورود به دانشگاه تنها به مطالعه کتب درسی و بعضاً کتب کمک آموزشی در سطح محدود در کتابخانه‌های کوچک آموزشگاهی پرداخته‌اند، در بدو ورود به دانشگاه با کتابخانه‌های دارای مجموعه و حجم وسیع سازماندهی و آیین‌نامه‌های پیچیده‌تر مواجه خواهند شد که ایجاب می‌کند آموزش مهارت‌های اطلاع‌یابی و کتابخانه‌ای به صورت کارگاه‌های آموزشی، جلسات توجیهی بهره‌گیری از کتابخانه و ترجیحاً بصورت رسمی آموزش‌های بهره‌گیری از کتابخانه به آنان داده شود. برای بستر سازی مناسب ارائه آموزش‌های مورد نیاز ضروری است ابتدا متخصصان و مسئولان امر با انجام پژوهش و نیازسنجی از وضعیت موجود و میزان توانایی و قابلیت‌های استفاده‌کنندگان شناخت اولیه را به دست آورند و با یک برنامه‌ریزی دقیق جهت ارتقاء توانایی‌ها و مهارت‌های استفاده از کتابخانه بکوشند.

متأسفانه چنین آموزشی کمتر مورد توجه در وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری است و اگر هم واحد درسی تحت این درس در برنامه‌های مصوب گنجانده شده جزء درس انتخابی است. در صورتیکه تدریس این درس که نقش هدایت و راهیابی افراد را به عهده دارد به نظر می‌رسد جزء درس اجتناب‌ناپذیری باشد که برای استفاده مطلوب و بهینه

از اطلاعات و تقویت مهارت‌های اطلاع‌یابی دانشجویان ضروری باشد. و فرد بیاموزد که چگونه از میان انبوه اطلاعات، در کمترین زمان ممکن و با کمترین گزینش اضافی، اطلاعات مورد نیاز خود را پیدا کند.

هدف و فایده پژوهش

هدف اصلی پژوهش تعیین تأثیر یا عدم تأثیر احتمالی تدریس "درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن" بر نتایج بازیابی اطلاعات دانشجویان دانشگاه کاشان است که در صورت مثبت بودن "تأثیر" اهمیت بیشتری به این واحد درسی برای کلیه رشته‌های آموزشی به صورت اجباری داده شود. فایده پژوهش ارتقای سطح بهروری از منابع کتابخانه‌ای، صرفه جویی در وقت و تسریع و تسهیل در امر بازیابی اطلاعات، متکی به خود بودن در استفاده از کتابخانه، کاستن فشار کاری کتابداران که جهت فراگیری فن‌آوری‌های جدید در ارتباط با حرفه خود با کمبود فرصت روبرو هستند از ثمرات این پژوهش است.

رها کردن مراجعان با اطلاعات مختصری که از نحوه استفاده از منابع دارند می‌تواند موجب غفلت آنها نسبت به دسترسی از ده‌ها مدرک و منبع مفیدی شود که به آن نیاز دارند. به نظر می‌رسد که برای اجتناب از تبدیل شدن مجموعه‌ها و کتابخانه‌ها به انبار کتاب، لازم باشد برنامه‌های آموزشی مناسب و مستمر برای مراجعان به این گونه مراکز تدارک شود و در هر حال آنها را با معلوماتی که موجب استفاده مطلوب از منابع می‌کند آشنا نگه‌داریم (فتاحی، ۱۳۸۳، ص ۷). آموزش استفاده‌کنندگان برای همه خدمات و تسهیلات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی و برای بازیابی دقیق، جامع و سریع اطلاعات لازم است جامعه استفاده‌کنندگان دانشگاهی توانایی پیدا کردن اطلاعات مورد نیاز خود را داشته باشند تا بتوانند: (۱) از آن در اسرع وقت در انجام تکالیفشان موفق باشند، و (۲) با توجه به اعتبار و هزینه‌ای که برای فراهم‌آوری منابع کتابخانه‌ای می‌شود حداکثر بهره‌وری فراهم گردد.

فرضیه پژوهش

بین مهارت بازیابی اطلاعات نزد دانشجویانی که درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن را گذرانده‌اند و دانشجویانی که این درس را نگذرانده‌اند اختلاف معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

در این پژوهش با استفاده از روش تجربی از طرح گروه‌های معادل با استفاده از روش پیش‌آزمون^۱ و پس‌آزمون^۲ استفاده شد و گروه‌های گواه و آزمون به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و معادل شدند. سپس قبل از اجرای متغیر مستقل یا مداخله تجربی پیش‌آزمونی از هر دو گروه گواه و آزمودنی به عمل آمد و بعد از انجام تدریس درس "شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن" پس‌آزمونی از هر دو گروه گرفته شد. در پایان دوره آموزش تفاوت متوسط نمره‌های دو گروه با روش آزمون معنی‌دار بودن آماری مانند آزمون T مورد بررسی قرار گرفت (جان‌بست، ۱۳۶۶، ۹۷).

در مورد توجیه روایی تحقیق، در تحقیقاتی که پژوهشگری طی پژوهش خود می‌خواهد تأثیر یک متغیر یا متغیرهایی را بر متغیر یا متغیرهای دیگر مورد مطالعه قرار دهد از روش تجربی استفاده می‌کند. در این بررسی‌هاست که متغیرها را می‌توان به دلخواه تغییر داد یا اصطلاحاً آنها را دستکاری^۳ نمود. پس مبنای این روش قابلیت کنترل متغیر مستقل است که در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی عمدتاً نیز تحقیقات تجربی در حوزه‌هایی مانند تأثیر مواد خواندنی، تأثیر عواملی بر رفتار اطلاع‌یابی، تأثیر آموزش، و جز آن... کاربرد دارد (حُرّی، ۱۳۸۰). جامعه تحقیق را دانشجویان رشته ادبیات عرب دانشکده علوم انسانی کاشان تشکیل می‌دادند که به صورت دواطلبانه در این کلاس که به صورت رسمی تشکیل شد شرکت نمودند، مجموع آنها ۸۵ نفر بود که ۴۰ نفر از آنان

1. Pretest

2. Post Test

3. Manipulation

به روش نمونه گیری تصادفی انتخاب و به دو گروه گواه و آزمودنی تقسیم شدند تا در کلاس درس حضور یابند. در این نمونه گیری اعضای مورد مطالعه برای گزینش از شانس یکسانی برخوردار بودند و مطابق قانون احتمال، افراد گزینش شده همان ویژگی های جامعه اصلی را واجد بودند. در گردآوری داده های تحقیق از چهار آزمون استفاده شد که به صورت ثنوری و عملی از دانشجویان به عمل آمد. این آزمون ها به ترتیب حاوی ۲۰ سؤال ثنوری و ۱۳ سؤال عملی بود که آزمون عملی پس آزمون علاوه بر ۱۳ سؤال بسته یک سؤال باز نیز مبنی بر نظر خواهی از دانشجویان در باره تأثیر درس در افزایش مهارت های کتابخانه ای، شیوه تدریس و ضرورت فراگیری این درس برای دانشجویان بود.

سؤالات دو آزمون با توجه به سرفصل دروس مصوب وزارت علوم تحقیقات و فن آوری برای دانشجویان انتخاب شد که مهارت های دانشجویان را در موارد زیر می سنجید.

- آشنایی با فهرست نویسی، طبقه بندی، برگه آرایی، قفسه چینی، فرایند جست و جو به صورت سنتی و ماشینی در مورد کتب و نشریات ادواری
- آشنایی با انواع مراجع کتابخانه ای که شامل منابع اطلاعاتی (ردیف اول) و ارجاعی (ردیف دوم) و شیوه بهره گیری از این منابع می شد.
- آشنایی مختصر با گزارش نویسی (شامل شیوه نگارش مقاله تحقیق، شیوه های جست و جوی مدارک و اطلاعات، نحوه یادداشت برداری، نوشتن پانویس و مأخذ).

تجزیه و تحلیل داده ها

برای توصیف نمونه ها از روش های آمار توصیفی و جهت آزمون فرضیه پژوهش از آمار استنباطی استفاده شد. ابتدا به منظور حصول اطمینان از همسانی و همترازی توانایی ها و آگاهی های اطلاع یابی یا به عبارتی بهره گیری از کتابخانه دو گروه گواه و آزمودنی، قبل از تدریس درس شیوه بهره گیری از کتابخانه، یافته های پیش آزمون دو گروه استخراج و مقایسه گردید. برای مقایسه میانگین ها، از آزمون t با توجه به درجه

آزادی مناسب، استفاده شد. یافته‌های پیش‌آزمون نشان داد که نیازی به کنترل یا حذف برخی از متغیرهای مداخله‌گر در آزمون نیست.

بدیهی است برای فرضیه آزمایشی از نتایج پس‌آزمون دو گروه و مقایسه آنها با یکدیگر (و همچنین با پیش‌آزمونها) استفاده شد. فرضیه آزمایشی با استفاده از آزمون t (آزمون معنی‌دار بودن اختلاف میانگین‌های یافته‌های حاصل از پیش‌آزمون در مورد متغیر وابسته) در دو گروه گواه و آزمودنی انجام شد. ضمناً برای نمایش میانگین‌ها از طرح چهارخانه^۱ استفاده شد.

پیشینه پژوهش در ایران

مجیری (۱۳۸۰) در پایان‌نامه خود میزان آشنایی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد را از منابع مرجع مورد سنجش قرار داد. یافته‌های وی نشان داد که میزان آشنایی دانشجویان با منابع مرجع ۴۰/۶ درصد بوده که پایین‌تر از نصف است و میان آشنایی با میزان استفاده از منابع مرجع رابطه معنی‌داری وجود دارد.

"پریخ و مدیرامانی" (۱۳۸۰) استفاده از پرسشنامه، دیدگاه‌های ۱۲۰ عضو هیئت علمی و ۱۲۰ دستیار تخصصی دانشگاه علوم پزشکی مشهد را در ارتباط با انتظارهای آنان از کتابخانه جويا شدند. یافته‌ها نشان داد که اعضای هیئت علمی و دستیاران خدمات اطلاع‌رسانی در مورد منابع تازه رسیده و اشتراک منابع و آموزش مراجعان را ضروری دانسته‌اند.

"فیروزی" (۱۳۷۵) پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تأثیر آموزش استفاده از کتابخانه را بر میزان بهره‌گیری نوجوانان از کتابخانه انجام داد که هدف عمده پژوهش این بود که در یکی از کتابخانه‌های عمومی، میزان تأثیر احتمالی آموزش استفاده‌کنندگان نوجوان را بر بهره‌گیری مستقیم و بی‌واسطه و بازیابی درست اطلاعات مورد نیاز و استفاده بهینه از منابع مرجع و مواد آن کتابخانه مطالعه شود. روش پژوهش تجربی و ابزار گردآوری

اطلاعات مصاحبه، پرسشنامه پیش آزمون، جزوه آموزشی بوده است. برای مقایسه میانگین‌های دو گروه آزمونی از آزمون ۱ با توجه به درجه آزادی مناسب استفاده شده. مقایسه نتایج پیش آزمون و پس آزمون در زمان جست و جو، و جامعیت و مانعیت با توجه به درجه آزادی مناسب نشان داد که با ۹۹٪ اطمینان آموزش بر میزان جست و جو و ضرایب دقت و بازیابی تأثیر داشته است.

"توکلی‌زاده" (۱۳۷۵) در پژوهش دیگری نقش آموزشی استفاده از بانک‌های اطلاعاتی کامپیوتری را به عنوان عامل افزایش مهارت‌های جست و جو (دقت، جامعیت، زمان جست و جو) (سه فرضیه آزموده شد هر یک از پرسشنامه‌های پیش آزمون و پس آزمون حاوی دو پرسش بود، از یکی از پرسش‌ها به عنوان وسیله‌ای برای سنجش نقش آموزش در افزایش مهارت تعیین‌کننده واژه‌های مناسب و دیگری به عنوان وسیله‌ای برای نقش آموزش بر افزایش مهارت بکارگیری عملگرها توسط استفاده کنندگان بود. قبل از پژوهش به نظر می‌آمد آموزش بر کاهش زمان جست و جو افزایش ضریب دقت و ضریب جامعیت به طور معنی‌داری مؤثر باشد. نتایجی که از پژوهش حاصل شد این بود که آموزش تعیین‌کننده واژه‌ها نه تنها در جهت کاهش زمان جست و جو نقش نداشته است، بلکه به طور معنی‌داری میانگین این زمان را افزایش داده است. در حالیکه نتایج پیش آزمون برای میانگین‌ها زمان را در گروه‌های گواه و آزمودنی تأیید کرده بود، محقق در توجیه افزایش پراکندگی زمان و بالا رفتن میانگین زمان جست و جو، علت‌های روانی، بخصوص وسواس پس از آموزش، را مؤثر دانسته است.

"بنی اقبال" (۱۳۷۱) طی تحقیقی در رابطه با بررسی چگونگی استفاده از کتابخانه در میان دانشجویان دانشگاه تهران و علوم پزشکی تهران که از طریق آزمون انجام داد، متوجه شد که فقط ۴ درصد دانشجویان معتقدند کار با برگه‌دان را نمی‌دانند و ۱۴ درصد هم معتقدند که به سهولت نمی‌توانند از آن استفاده کنند. در پرسش از چگونگی نحوه کسب این توانایی ۱۰ درصد از دانشجویان اذعان می‌دارند که این مهارت را از طریق آموزش کسب کرده‌اند. در بررسی چگونگی استفاده از منابع ۲۲ درصد اظهار کردند که این توانایی را ندارند، در حالی که ۹۶ درصد دانشجویان معتقدند قادر به استفاده از برگه

دانشا هستند و ۷۸ درصد گفتند توانایی استفاده از منابع کتابخانه‌ای را دارند. ۴۸ درصد در کار تحقیقات خود با مشکل روبه‌رو بودند و آشنایی این گروه با بانک‌های اطلاعاتی به استثنای فارغ‌التحصیلان صفر بود. اما ۲۰ درصد دانشجویان گروه پزشکی با بانک اطلاعاتی مدلاین آشنا بودند و ضمناً دانشجویان دلایل عدم شناخت کتابخانه را عدم علاقه و عدم همکاری و عدم آموزش می‌دانند. ۵۴ درصد دانشجویان مشکلاتشان را در رابطه با کتابخانه به عدم آموزش نسبت دادند و ۸۶ درصد آنان معتقدند راه حل مسئله آموزش کلاسی و آموزش دسته‌جمعی است.

پیشینه در خارج

بیرویکس^۱ (۱۹۸۲) در تحقیقی نشان داد که میان آموزش کتابخانه با نمرات گزارشات تحصیلی دانشجویان ارتباط معنی‌دار وجود دارد. تیفل (۱۹۸۹) در تحقیقی به آموزش ۳۳۷ نفر از دانشجویان دانشگاه ایالت اوهایو پرداخت و با انجام پیش‌آزمون و پس‌آزمون در مورد این دانشجویان و با استفاده از آزمون t نشان داد که توانایی دانشجویان در استفاده از کتابخانه، تمایل برای استفاده از کتابخانه و مراجعه آنها به کتابدار افزایش یافته است و دانشجویان در درک مفاهیم روش‌های جست‌وجو، سرعنوان‌های موضوعی و جست‌وجو در نمایه‌مجلات، و شناخت شماره‌بازی مهارت بیشتر پیدا کرده‌اند.

اوجوسایگینودا^۲ (۱۹۹۱) تحقیقی در دانشگاه بندل^۳ نیجریه در مورد نگرش دانشجویان نسبت به ارائه درس "استفاده از کتابخانه" را به عمل آورد. وی آزمون ۱۸ سؤالی خود را بین دانشجویان توزیع کرد. از ۲۵۰ آزمون توزیع شده ۸۰ درصد آن برگشت داده شد. نتایج یافته‌ها به طور خلاصه نشان داد که از ۲۰۰ نفری که این درس را گذرانیده‌اند ۱۶۰ نفر ۸۰ درصد به آن علاقه نشان دادند. ۱۸۰ نفر (۹۰ درصد) هم این

1. Breiviks

2. Ojo-Igbinoda

3. Bandel

دوره را مفید ارزیابی کردند و ۷۰ درصد نیز اظهار داشتند که با اجباری بودن دوره موافق هستند. شرکت کنندگان نیز در پایان خواهان برنامه‌های آموزشی و کلاس‌های عملی با کیفیت بهتر شدند.

پروراک^۱ (۱۹۹۶) همراه با همکارانش به دانشجویان سال اول موسیقی دانشگاه آیداهو، استفاده از کتابخانه را به صورت سخنرانی و علمی آموزش دادند. در این برنامه سه کتابدار طریقه استفاده از فهرست برگه، چگونگی بازیابی کتاب‌ها، مقالات نشریات با استفاده از نمایه‌ها و فهرست‌های کامپیوتری را آموزش دادند و دانشجویان در دو گروه شاهد (به صورت سخنرانی) و آزمایش (به صورت عملی) آموزش دیدند. در انتها با انجام آزمون مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین نمره دانشجویان آموزش دیده وجود دارد. از نتایج دیگر آموزش این بود که نمره دانشجویان به نحوه آموزش افراد آموزش دهنده (سه کتابدار) بستگی دارد.

در تحقیقات جدیدی که توسط گیفورد^۲ (۱۹۸۴) صورت گرفت، تأثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای در طی یک واحد دو هفته‌ای در مورد هفت مقطع و پایه مورد بررسی قرار گرفت. در این ارزیابی تعداد دفعات مراجعه دو گروه به مرکز رسانه‌ای کتابخانه بعد از پایان یافتن واحد و میزان کمکی که از جانب آنها مورد درخواست قرار گرفت، سنجیده شد. نتایج تحقیق نشان داد که آموزش دو هفته‌ای در زمینه استفاده از کتابخانه به طور شگفت‌آوری باعث افزایش تعداد استفاده کنندگان از کتابخانه گردید. علاوه بر آن، این نکته به اثبات رسید که گروه آموزش دیده به طور محسوسی در مقایسه با گروه گواه به کمک کمتری نیاز دارند. همچنین از طرف گیلی لند اثر مثبت آموزش کتابخانه بر موفقیت دانشجویان مورد تأکید قرار گرفته است؛ مبنی بر این که آموزش مستمر کتابخانه با هدف بازنگری و تقویت مهارت‌های مطالعاتی منطقه‌ای باعث ارتقاء سطح نمرات دانشجویان در بخش مطالعاتی کالیفرنیا گردید (آیزنبرگ^۳، ۱۹۹۲).

1. Prorak

2. Gifford

3. Eisenberg

گودین^۱ (۱۹۹۲) در پایان نامه دکتری خود مسئله مهارت‌های تحقیق در کتابخانه‌ها و همچنین موضوع انتقال مهارت‌ها را از مقطع دبیرستان به دانشگاه مطرح می‌سازد. دانش‌آموزان دبیرستان در کلاس‌های مقدماتی انگلیسی دانشگاه به دو گروه آزمودنی و گواه تقسیم شدند. هر دو گروه پیش‌آزمون‌هایی را در زمینه پایه دانش اطلاع‌رسانی کتابخانه دانشگاه، یک مقاله تحقیقی و یک پس‌آزمون دریافت نمودند. مقیاس لیکرت مشابهی نیز در خصوص سایر دانش‌آموزان و همچنین بررسی مجددی در خصوص دانش‌آموزان انتخاب شده در طی ترم اول آنها در دانشگاه به کار گرفته شد. گروه آزمودنی و گواه همچنین تحت آموزش متخصصان کتابخانه دبیرستان قرار گرفتند. برنامه آموزشی بر اساس نظرات و پیشنهادات شصت و دو تن از اعضای دانشگاه‌ها تدوین گردیده بود. محقق به این نکته پی‌برد که دانش‌آموزانی که تحت آموزش قرار می‌گیرند بطور قابل توجهی در مقایسه با دانش‌آموزانی که تحت آموزش قرار نمی‌گیرند از نمرات بالاتری در پس‌آزمون‌ها برخوردار می‌گردند. دانش‌آموزان در مقطع دانشگاه به خوبی این نکته را به اثبات رساندند که آنها قادرند بطور مؤثری از مهارت‌های فراگرفته خود در دبیرستان در فرآیند انجام تحقیق برای دروس خود استفاده نمایند و در دانشگاه این مهارت‌ها را به کار گیرند. تفاوت فاحشی بین دو گروه در خصوص پرسشنامه رفتاری که احتمالاً منعکس‌کننده عدم توانایی این ابزار خاص برای اندازه‌گیری میزان انتقال است وجود نداشت.

آموزش استفاده از کتابخانه از مسائلی است که در کشورهای دیگر نیز توجه بسیاری به آن شده است. نگاهی به وضعیت آموزشی استفاده از کتابخانه در چند کشور گویای این مهم است: استرالیا در مؤسسه تکنولوژی چیشولم^۲ نحوه استفاده از کتابخانه را طی کنفرانس‌های منظمی آموزش می‌دهند (فاجالبرنت^۳، ۱۹۸۹).

در این کشور به تازگی مرکزی جهت آموزش استفاده از کتابخانه به دانشجویان

1. Goodin

2. Chisholm

3. Fajallbrant

تأسیس شده است. در کتابخانه دانشگاه تکنولوژی کوئینزلند^۱ نحوه استفاده از کتابخانه به کلیه دانشجویان تدریس می شود.

در امریکا سالانه کنفرانس هایی برای آشنایی مراجعان با کتابخانه در دانشگاه های شهر پسی لنت^۲ و میشیگان از سال ۱۹۷۱ برگزار می شود که خود تشویقی برای آموزش استفاده کنندگان نه تنها در امریکا، بلکه در بسیاری از کشورهای دیگر محسوب می شود.

دانشگاه ایالت اوهایو در دهه ۱۹۸۰ بیش از ۲۵۰۰۰ دانشجوی آموزش داده است. این دانشگاه با آموزش خود، به دانشجویان کمک می کند تا به طور مؤثر از اطلاعات استفاده کنند. چگونگی پیدا کردن اطلاعات مورد نیاز، ارزیابی اطلاعات و انتخاب مناسب ترین منبع مورد نیاز از اهداف آموزش کتابخانه ای این دانشگاه است (تیفل، ۱۹۹۵).

در سال ۱۹۹۶ بررسی پیمایشی در زمینه کتابخانه های دانشگاهی علوم پزشکی امریکا انجام شد که طبق نتایج به دست آمده، ۷۵ درصد از این کتابخانه ها آموزش رسمی کتابداری به دانشجویان ارائه داده و ۴۹ درصد دوره های برنامه ریزی شده در زمینه مهارت های اطلاع یابی را برای دانشجویان الزامی کرده بوده اند (آن سی ولر، ۱۹۹۷).

یافته‌های پژوهش

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پیش‌آزمون در گروه گواه و میانگین آنها

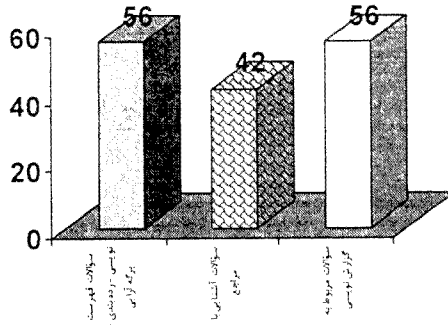
تعداد سؤالات	موضوع سؤالات	فراوانی پاسخ‌های صحیح	درصد (P)
۱	رده‌بندی	۳	۱۵
۲	رده‌بندی	۸	۴۰
۳	منابع مرجع	۱۵	۷۵
۴	آشنایی با فهرست برگه	۱۶	۸۰
۵	آشنایی با فهرست برگه	۱۵	۷۵
۶	برگه آرایه	۱۷	۸۵
۷	برگه آرایه	۹	۴۵
۸	استفاده از کاردکس مجلات	۱۶	۸۰
۹	منابع مرجع راهنما	۱۷	۸۵
۱۰	منابع مرجع راهنما	۱	۵
۱۱	منابع مرجع	۹	۴۵
۱۲	منابع مرجع	۵	۲۵
۱۳	منابع مرجع راهنما	۸	۴۰
۱۴	منابع مرجع	۴	۲۰
۱۵	منابع مرجع راهنما	۱	۵
۱۶	گزارش نویسی (تهیه کتابشناسی مقدماتی)	۱۲	۶۰
۱۷	گزارش نویسی (منابع جست و جو)	۱۴	۷۰
۱۸	گزارش نویسی (بازداشت‌برداری)	۷	۳۵
۱۹	گزارش نویسی (پانویس)	۱۰	۵۰
۲۰	گزارش نویسی (مأخذ)		

مجموع = ۲۰

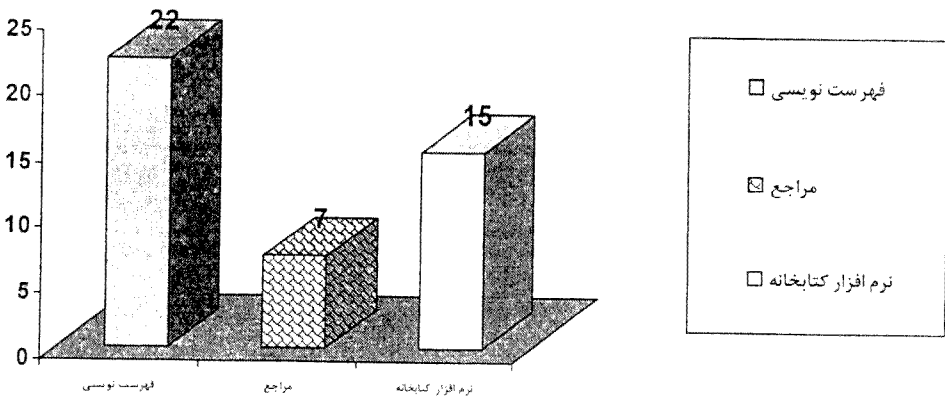
$\sum P = 1000$ = مجموع درصدها

جدول ۱ که نشان می‌دهد در مجموع ۵۰ درصد افراد به ۲۰ سؤال نظری پیش‌آزمون

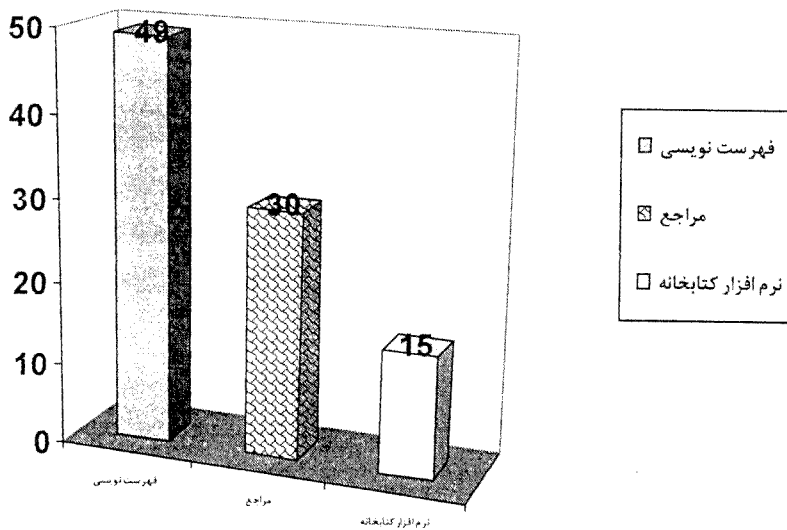
در گروه گواه پاسخ صحیح داده اند و بیشترین پاسخ‌های صحیح مربوط به برگه آرای و کمترین آن مربوط به مراجع می‌باشد.

تصویر ۱. نمودار میانگین توزیع پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پیش‌آزمون در گروه گواه به تفکیک موضوع

تصویر ۲. نمودار میانگین توزیع پاسخ‌های صحیح به سؤالات عملی پیش‌آزمون در گروه گواه به تفکیک موضوع

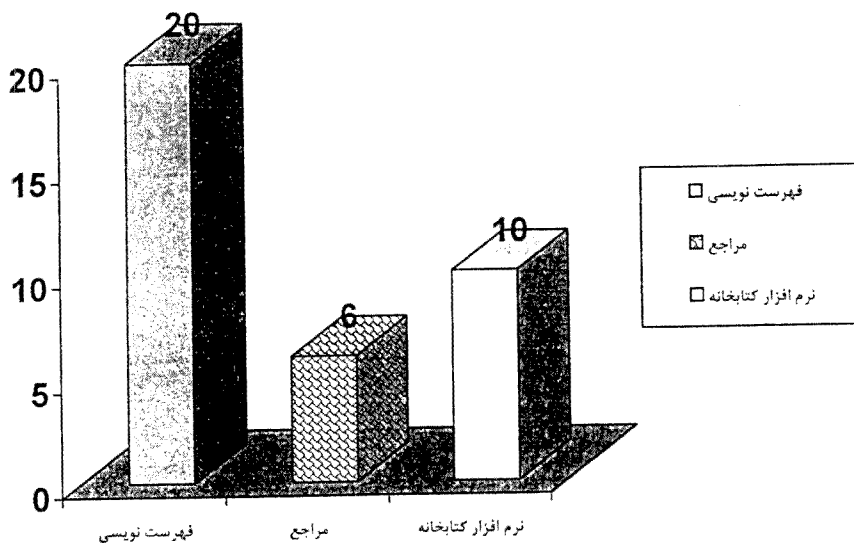
تصویر ۳. نمودار میانگین توزیع پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پیش‌آزمون در گروه آزمودنی به تفکیک موضوع

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخ‌های صحیح به سؤالات عملی
پیش‌آزمون درگروه آزمایش و میانگین آنها

تعداد سؤالات	موضوع سؤالات	فراوانی پاسخ‌های صحیح	درصد (P)
۱	فهرست نویسی (جست و جوی موضوع)	۳	۱۵
۲	فهرست نویسی (بازیابی از برگه‌دان)	۱۲	۶۰
۳	فهرست نویسی (بازیابی از برگه‌دان)	۳	۱۵
۴	فهرست نویسی (جست و جوی موضوع)	۳	۱۵
۵	فهرست نویسی (جست و جوی موضوع)	۱	۵
۶	استفاده از کاردکس مجلات	۴	۲۰
۷	برگه آرایبی	۲	۱۰
۸	منابع مرجع راهنما	۱	۵
۹	منابع مرجع	۰	۰
۱۰	منابع مرجع	۱	۵
۱۱	منابع مرجع راهنما	۳	۱۵
۱۲	منابع مرجع راهنما	۱	۵
۱۳	بازیابی رایانه‌ای (نرم‌افزار پارس آذرخش)	۲	۱۰

جدول ۲ نشان می‌دهد که میانگین درصد پاسخ‌های صحیح به ۱۳ سؤال عملی پیش‌آزمون درگروه آزمودنی ۱۳/۸ است. ضمن اینکه کمترین میزان پاسخگویی مربوط به آشنایی با منابع مرجع و بیشترین آن مربوط به جست و جو از برگه‌دان است.

تصویر ۴. نمودار میانگین توزیع پاسخ‌های صحیح به سؤالات عملی پیش‌آزمون در گروه گواه به تفکیک موضوع

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پس آزمون
در گروه آزمایش و میانگین آنها

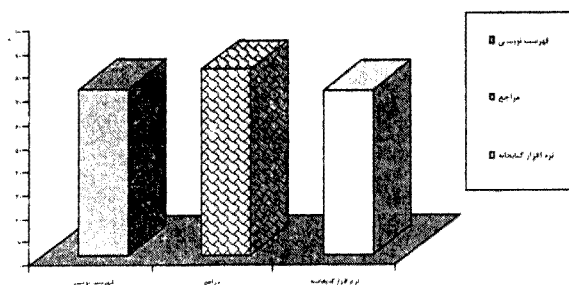
تعداد سؤالات	موضوع سؤالات	فراوانی پاسخ‌های صحیح	درصد (P)
۱	رده‌بندی	۱۷	۸۵
۲	رده‌بندی	۱۱	۵۵
۳	منابع مرجع	۱۹	۹۵
۴	آشنایی با فهرست برگه	۱۹	۹۵
۵	آشنایی با فهرست برگه	۱۸	۹۰
۶	برگه آرایی	۱۰	۵۰
۷	برگه آرایی	۱۸	۹۰
۸	استفاده از کاردکس مجلات	۱۸	۹۰
۹	منابع مرجع راهنما	۱۵	۷۵
۱۰	منابع مرجع راهنما	۵	۲۵
۱۱	منابع مرجع	۱۹	۹۵
۱۲	منابع مرجع	۱۲	۶۰
۱۳	منابع مرجع راهنما	۱۶	۸۰
۱۴	منابع مرجع	۸	۴۰
۱۵	منابع مرجع راهنما	۱۰	۵۰
۱۶	گزارش نویسی (تهیه کتابشناسی مقدماتی)	۷	۳۵
۱۷	گزارش نویسی (منابع جست و جو)	۲۰	۱۰۰
۱۸	گزارش نویسی (یادداشت برداری)	۱۰	۵۰
۱۹	گزارش نویسی (پانویس)	۱۸	۹۰
۲۰	گزارش نویسی (مآخذ)	۱۵	۷۵

مجموع = ۲۰

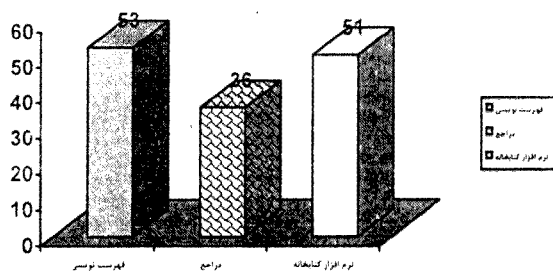
$\sum P = 1425$ = مجموع درصدها

جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین درصد پاسخ‌های صحیح افراد به ۲۰ سؤال نظری پس آزمون ۷ درصد است ضمن اینکه بیشترین میانگین پاسخ‌های صحیح به صورت تفکیک شده مربوط به موضوع فهرست نویسی و کمترین میزان پاسخگویی مربوط به

آشنایی با مراجع است.

تصویر ۵. نمودار میانگین توزیع پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پس آزمون در گروه آزمودنی به تفکیک موضوع

تصویر ۶. میانگین توزیع درصد پاسخ‌های صحیح به سؤالات نظری پس آزمون در گروه گواه به تفکیک موضوع

جدول ۴. نمرات افزوده در پیش آزمون و پس آزمون (نظری)
گروه آزمایش (E) و گروه گواه (C)

گروه گواه	نمره پیش آزمون	نمره پس آزمون	تفاضل نمرات	گروه آزمودنی	نمره پیش آزمون	نمره پس آزمون	تفاضل نمرات
۱	۱۰	۷	-۳	۱	۱۰	۱۵	۵
۲	۴	۸	۴	۲	۷	۱۷/۵	۱۰/۵
۳	۷	۸	۱	۳	۳	۱۲	۹
۴	۵	۸	۳	۴	۳	۱۴	۱۱
۵	۳	۶	۳	۵	۳	۱۰	۷
۶	۱۰	۷	-۳	۶	۵	۱۶	۱۱
۷	۶	۶	۰	۷	۶	۲۰	۱۴
۸	۵	۳	-۲	۸	۸	۱۷	۹
۹	۶	۴	-۲	۹	۱	۸	۷
۱۰	۳	۳	۰	۱۰	۱۰	۱۱	۱
۱۱	۹	۸	-۱	۱۱	۷	۱۲	۵
۱۲	۸	۶	-۲	۱۲	۱۱	۱۳	۲
۱۳	۱۰	۹	-۱	۱۳	۵	۱۵	۵
۱۴	۸	۷	-۱	۱۴	۴	۱۵	۱۱
۱۵	۵	۳	-۲	۱۵	۴	۱۰	۶
۱۶	۴	۳	-۱	۱۶	۷	۱۳	۶
۱۷	۱۲	۵	-۵	۱۷	۶	۸	۲
۱۸	۷	۶	-۱	۱۸	۱	۱۲	۱۱
۱۹	۷	۸	۱	۱۹	۴	۱۴	۱۰
۲۰	۶	۵	-۱	۲۰	۶	۱۷/۵	۱۱/۵

مجموع اختلاف نمرات = ۱۵

مجموع اختلاف نمرات = ۱۵۵

جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین اختلاف بین نمرات پیش آزمون و پس آزمون گروه گواه ۰/۷۵ است که مبین اختلاف اندک نمرات آنهاست و همگن بودن افراد را نشان می‌دهد اما میانگین اختلاف نمرات گروه آزمودنی در دو آزمون ۷/۷ است که اختلاف

آشکار نمرات را نشان می‌دهد و مبین این است که متغیر مستقل در نمرات این گروه تأثیر داشته است.

جدول ۵. محاسبه واریانس در پیش‌آزمون (نظری) گروه آزمودنی و گواه

مجدور نمرات	نمرات	گروه گواه	مجدور نمرات	نمرات	گروه آزمایش
۱۰۰	۱۰	۱	۱۰۰	۱۰	۱
۱۶	۴	۲	۴۹	۷	۲
۳۶	۶	۳	۹	۳	۳
۲۵	۵	۴	۹	۳	۴
۹	۳	۵	۹	۳	۵
۱۰۰	۱۰	۶	۲۵	۵	۶
۳۶	۶	۷	۳۶	۶	۷
۲۵	۵	۸	۶۴	۸	۸
۳۶	۶	۹	۹	۳	۹
۹	۳	۱۰	۱۰۰	۱۰	۱۰
۸۱	۹	۱۱	۴۹	۷	۱۱
۸۱	۹	۱۲	۱۲۱	۱۱	۱۲
۱۰۰	۱۰	۱۳	۲۵	۵	۱۳
۶۴	۸	۱۴	۱۶	۴	۱۴
۲۵	۵	۱۵	۱۶	۴	۱۵
۱۶	۴	۱۶	۴۹	۷	۱۶
۱۴۴	۱۲	۱۷	۳۶	۶	۱۷
۴۹	۷	۱۸	۴	۲	۱۸
۶۴	۸	۱۹	۱۶	۴	۱۹
۳۶	۶	۲۰	۳۶	۶	۲۰
مجموع مجدور نمرات = ۱۰۵۲			مجموع مجدور نمرات = ۷۷۸		

محاسبه واریانس در جدول ۵ نشان می‌دهد که متوسط پراکندگی نمرات در گروه گواه

برابر با ۳/۱ و در گروه آزمودنی برابر با ۲/۹ بوده که مبین همگن بودن افراد بوده و نمی‌توان آن را به عنوان تفاوت معنی‌دار تلقی کرد: ضمناً واریانس برای آزمون‌های دیگر محاسبه شد که بین ۱/۵ و ۲/۵ در نوسان بوده که نشان از پراکندگی اندک نمرات و همگن بودن افراد است.

جدول ۶. مقایسه نمره های گروه آزمودنی پیش و پس از اجرای متغیر مستقل در آزمون نظری

گروه آزمایش	نمره آزمودنی پیش از اجرای	نمره آزمودنی پس از اجرای	تفاضل نمرات	مجذور تفاضل نمرات (D^2)
۱	۱۰	۱۵	۵	۲۵
۲	۶	۸	۲	۴
۳	۷	۱۳	۶	۳۶
۴	۳	۱۴	۱۱	۱۲۱
۵	۱۰	۱۱	۱	۱
۶	۴	۱۰	۶	۳۶
۷	۷	۱۲	۵	۲۵
۸	۱۱	۱۳	۲	۴
۹	۴	۱۴	۱۰	۱۰۰
۱۰	۸	۱۷	۹	۸۱
۱۱	۲	۸	۶	۳۶
۱۲	۷	۱۸	۱۱	۱۲۱
۱۳	۳	۱۲	۹	۸۱
۱۴	۶	۱۷	۱۱	۱۲۱
۱۵	۳	۱۰	۷	۴۹
۱۶	۳	۱۲	۹	۸۱
۱۷	۵	۱۵	۱۰	۱۰۰
۱۸	۵	۱۶	۹	۸۱
۱۹	۶	۲۰	۱۴	۱۹۶
۲۰	۴	۱۶	۱۲	۱۴۴

مجموع مجذور = ۱۴۴۳ مجموع اختلاف نمرات $\sum D$ = ۱۵۵

$t = 9/7$ آزمون معنی داری تفاوت میانگین‌ها

با توجه به این که مقدار t جدول با درجه آزادی ۱۹ و سطح اطمینان ۵ درصد و ۱ درصد به ترتیب برابر با $۱/۷۳$ و $۲/۵۴$ است و t محاسبه شده $۹/۷$ از t جدول بزرگ‌تر است، بنابراین فرضیه پژوهشی تأیید و نتیجه می‌شود که متغیر مستقل که تدریس درس بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن بر نتایج بازیابی اطلاعات از کتابخانه و منابع آن مؤثر واقع شده و موجب اختلاف معنی‌داری در نمرات آنها پس از مداخله تجربی شده است.

جدول ۷. مقایسه نمره‌های گروه آزمودنی و گواه در پیش‌آزمون (نظری)

گروه آزمودنی		گروه گواه	
نمره‌های گروه (X1)	مجدور نمره‌های گروه (X1) ²	نمره‌های گروه (X2)	مجدور نمره‌های گروه (X2) ²
۱۰	۱۰۰	۱۰	۱۰۰
۶	۳۶	۴	۱۶
۷	۴۹	۶	۳۶
۳	۹	۵	۲۵
۱۰	۱۰۰	۳	۹
۴	۱۶	۱۰	۱۰۰
۷	۴۹	۶	۳۶
۱۱	۱۲۱	۵	۲۵
۴	۱۶	۶	۳۶
۸	۶۴	۳	۹
۲	۴	۹	۸۱
۷	۴۹	۹	۸۱
۳	۹	۱۰	۱۰۰
۶	۳۶	۸	۶۴
۳	۹	۵	۲۵
۳	۹	۴	۱۶
۵	۲۵	۱۲	۱۲۴
۵	۲۵	۷	۴۹
۶	۳۶	۸	۶۴
۴	۱۶	۶	۳۶
$\sum X_1 = 114$	$\sum X_1^2 = 778$	$\sum X_2 = 136$	$\sum X_2^2 = 1032$

با توجه به اینکه محاسبه شده از جدول با درجه آزادی ۳۸ کوچک تر است، بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که بین نمره های گروه آزمودنی و گواه تفاوت معنی داری ملاحظه نمی شود.

جدول ۸. مقایسه نمره های گروه آزمودنی و گواه در پس آزمون (عملی)

گروه آزمودنی		گروه گواه	
نمره های گروه (X1)	مجدور نمره های گروه (X1) ²	نمره های گروه (X2)	مجدور نمره های گروه (X2) ²
۱۶	۲۵۶	۸	۶۴
۱۶	۲۵۶	۳	۹
۱۴	۱۹۶	۶	۳۶
۱۷	۲۸۹	۶	۳۶
۱۵	۲۲۵	۳	۹
۱۳	۱۶۹	۵	۲۵
۱۳	۱۶۹	۴	۱۶
۱۷	۲۸۹	۷	۴۹
۱۷	۲۸۹	۶	۳۶
۱۸	۳۲۴	۵	۲۵
۱۳	۱۶۹	۳	۹
۱۶	۲۵۶	۵	۲۵
۱۵	۲۲۵	۷	۴۹
۱۷	۲۸۹	۳	۹
۱۵	۲۲۵	۳	۹
۱۶	۲۵۶	۲	۴
۱۰	۱۰۰	۳	۹
۱۷	۲۸۹	۵	۲۵
۳۰	۴۰۰	۶	۳۶
۱۷	۲۸۹	۶	۳۶
$\sum X_1 = 312$	$\sum X_1^2 = 4960$	$\sum X_2 = 96$	$\sum X_2^2 = 363$

با توجه به اینکه t محاسبه شده در جدول ۸ از t جدول با درجه آزادی ۳۸ بزرگ‌تر است، بنابراین می‌توان گفت که بین نمرات دو گروه اختلاف معنی‌دار وجود دارد و مداخله تجربی در آزمون عملی تأثیر چشمگیری داشته‌است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، نتایج زیر حاصل شد:

- نتایج حاصل از میانگین نمرات دانشجویان در پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌های گواه و آزمودنی به شرح زیر است:

میانگین نمرات گروه گواه در پیش‌آزمون (نظری) $6/75$ و پس‌آزمون $5/95$ بود. میانگین نمرات همین گروه در آزمون (عملی) پیش‌آزمون و پس‌آزمون به ترتیب برابر با $3/5$ و 5 بود. میانگین نمرات گروه آزمایش در پیش‌آزمون نظری و عملی به ترتیب برابر با $5/7$ و $3/4$ بود در حالیکه در پس‌آزمون همین آزمون‌ها برابر با $13/7$ و $17/2$ بود.

- محاسبه واریانس‌ها در پیش‌آزمون گواه و آزمودن مبین این است که پراکندگی نمرات در گروه گواه برابر با $3/1$ و در گروه آزمایش برابر با $2/9$ بود که نشان از همگن بودن افراد در آن زمینه است و نمی‌توان آن را به عنوان تفاوت معنی‌دار تلقی کرد. از طرفی پراکندگی نمرات در پس‌آزمون‌های دو گروه محاسبه شد که بین $1/5$ و $2/5$ در نوسان بود که از ذکر جداول دومی صرف نظر شد.

- تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو گروه نشان می‌دهد بیشترین پاسخ‌های صحیح مربوط به سؤالات فهرست نویسی و رده‌بندی و کمترین آن مربوط به آشنایی با مراجع و شیوه استفاده از آنهاست.

- دانشجویان در بخش سؤالات مربوط به فهرست نویسی، رده‌بندی، و درک مفاهیم مربوط به سرعنوان‌های موضوعی و بازیابی موضوعی از خود مهارت کمتری نشان داده و طبعاً پاسخ‌های صحیح کمتر بود.

- مشاهده جداول مربوط به پیش‌آزمون و پس‌آزمون دو گروه نشان از آن دارد که قبل از مداخله تجربی یا متغیر مستقل نمرات (عملی) گروه‌ها در سطح پایین‌تری نسبت به

آزمون نظری همین گروه‌هاست درحالی‌که پس از اجرای متغیر مستقل نمرات عملی نسبت به آزمون نظری افزایش چشمگیری را نشان می‌دهد.

جدول نمرات افزوده که میانگین اختلاف نمرات درپیش آزمون و پس آزمون را نشان می‌دهد، مبین این نکته است که اختلاف نمرات گروه گواه در پیش آزمون و پس آزمون ۰/۷۵ است که همگن بودن افراد در آن زمینه را نشان می‌دهد، اما اختلاف نمرات گروه آزمایش در هر دو آزمون برابر با ۷/۷ است که اختلاف آشکار نمرات درپیش آزمون و پس آزمون است و نشان از تأثیر متغیر مستقل در این گروه است.

- جدول نمرات افزوده در آزمون عملی دو گروه نشان می‌دهد که میانگین اختلاف نمرات در پیش آزمون و پس آزمون گروه گواه ۱/۵۵ بوده، در حالی‌که این عدد برای گروه آزمایش ۱۲/۲۵ است؛ که نشان دهنده اختلاف چشمگیر نمرات در آزمون عملی و تأثیر متغیر مستقل است. به عبارتی، متغیر مستقل حدود ۶۲ درصد باعث رشد نمرات گروه آزمودنی شده است.

- پس از محاسبه آزمون t برای نمونه‌های همبسته و مستقل پیش و پس از اجرای متغیر مستقل مشخص گردید که بین نمرات پیش آزمون و پس آزمون اختلاف معنی داری وجود دارد. لذا فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار گرفت.

- پس از محاسبه آزمون t از مقایسه نمره‌های گروه آزمایش و گروه گواه در آزمون نظری مشخص شد که t محاسبه شده از t جدول کوچک‌تر است، بنابراین مشخص شد که بین نمره‌های نظری گروه آزمایش و گواه تفاوت معنی داری وجود ندارد.

- پس از محاسبه آزمون t در مورد گروه همبسته (گواه) در پیش آزمون و پس آزمون (نظری) مشخص شد که بین نمرات گروه گواه تفاوت معنی داری ملاحظه نمی‌شود، اما با توجه به اختلاف اندک بین عملکرد همین گروه در سطح پیش آزمون و پس آزمون (عملی) و اینکه دانشجویان در مدت زمان انجام آزمایش در کتابخانه به صورت غیر مستقیم مبادرت به انتخاب کتاب، بررسی در مراجع، و مانند آن می‌نمودند، اطلاعاتی از طریق کتابداران، دانشجویان یا حس کنجکاوی و تجربه در آزمون اول به آزمودنی‌ها منتقل می‌شد. لذا در طول زمان شاهد تغییر اندک در نمره پیش آزمون و پس آزمون نمره

عملی دانشجویان بودیم.

- در بررسی سؤال (باز) مربوط به پیشنهادات دانشجویان در خصوص تدریس و ضرورت این درس، تأکید دانشجویان بر ارائه این درس برای ارتقاء سطح پژوهش، زمان کوتاه‌تر در دسترسی به مواد مورد نیاز از کتابخانه و استقلال در استفاده از کتابخانه و منابع آن بود. ضمن اینکه بیشترین تأکید مربوط به آموزش عملی و استفاده از وسایل سمعی و بصری بود. در خصوص تدریس ۲ واحد درسی پیش نیاز در همین سؤال ۶۵ درصد از دانشجویان ضرورت آموزش را بین ۸۰-۱۰۰ درصد، حدود ۲۰ درصد ۶۰-۷۰ درصد، و ۱۵ درصد از آنان ضرورت آموزش را ۴۰-۵۰ درصد می‌دانستند.

پیشنهادها

با ذکر سخنی از ویلیام (کتز^۱، ۱۹۷۸، ص ۹) که می‌گوید "مطالعات زیادی نشان داده است که حتی در کتابخانه‌های بزرگ آکادمیک، حدود ۴۰ درصد تا ۵۰ درصد استفاده کنندگانی که سعی می‌کنند کتابی را پیدا کنند بدون اینکه کتاب را پیدا کنند کتابخانه را ترک خواهند کرد. با توجه به نتایج به دست آمده از پاسخگویی به سؤالات مربوط به بازیابی موضوعی از برگه دان و عدم موفقیت نظام‌های دستی و ماشینی در بازیابی موضوعی به اندازه‌ای که کتابداران باور دارند حتی الامکان سعی شود دانشجویان از ساختار و قواعد موجود در سر عنوان‌های موضوعی به صورت مختصر آگاه شوند.

- در تدریس این درس به آموزش منابع مرجع به ویژه منابع مرجع راهنما(مانند چکیده‌نامه‌ها، نمایه‌نامه‌ها، کتابشناسی‌ها) اهمیت بیشتری داده شود.

- همراه با آموزش و تدریس تئوری مطالب، به آموزش عملی اهمیت ویژه داده شود. چون نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که تأثیر تدریس عملی به مراتب بیشتر از آموزش نظری است، زیرا دانشجویان در شیوه عملی به طور فعال درگیر آموزش هستند و دائماً از پیشرفت خود مطلع می‌شوند.

- همراه با آموزش سنتی، استفاده از کتابخانه به صورت رایانه‌ای نیز به آنها آموخته شود.

- در بدو ورود دانشجویان به دانشگاه‌ها، ۲ واحد درسی پیش نیاز تحت عنوان "شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن" در دروس آنها گنجانیده شود.

- پیشنهاد تهیه خود آموز یا برشور استفاده از کتابخانه برای دانشجویان جدیدالورود که می‌تواند عامل مؤثر در رشد مهارت‌های کتابخانه‌ای آنها باشد.

- پیشنهاد می‌شود جهت آموزش مستمر مراجعان به ویژه در کتابخانه‌های دانشگاهی برنامه‌ریزی شود.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

- بررسی تأثیر تدریس آموزش بهره‌گیری از کتابخانه برای دانشجویان از طریق جزوه و مقایسه آن با آموزش و تدریس به صورت رسمی و کلاسیک.

- تأثیر درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه بر دانشجویان ترم ۱ و مقایسه آن با تأثیر این درس بر دانشجویان ترم ۵

- این موضوع در دانشگاه‌های دیگر با گروه‌های نمونه وسیع‌تر اجرا گردد تا نتایج حاصل بیشتر مورد تأیید قرار گیرد.

- تأثیر درس شیوه بهره‌گیری از کتابخانه بر دانشجویان دختر و مقایسه آن با تأثیر آن بر دانشجویان پسر.

- بررسی کیفیت بهره‌گیری و کاربرد آموزش استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی در پژوهش.

مآخذ

استلکنین (۱۳۷۸). فرهنگ فشرده کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه فاطمه اسدی گرگانی. تهران: نشر کتابدار.

بست، جان (۱۳۶۶). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری. ترجمه حسن پاشا شریفی و نرگس طالقانی. تهران: رشد.

بنی اقبال، ناهید(۱۳۷۱). نقش آموزشی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها. فصلنامه پیام کتابخانه، شماره چهارم پریخ، مهری(۱۳۷۷). "نقش آموزشی کتابخانه‌های دانشگاهی". فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی آستان قدس، شماره سوم.

توکلی زاده راوری، محمد(۱۳۷۵). "تأثیر آموزش استفاده از بانک‌های اطلاعاتی کامپیوتری بر ضریب دقت و باز یافت اطلاعات و زمان جستجو"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
حُرّی، عباس(۱۳۷۸). آیین نگارش علمی. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه های عمومی.
----- (۱۳۷۸) "جزوه درس روش تحقیق". تهران: دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

دلیلی، حمید(۱۳۷۵). "تأثیر تخصص موضوعی جستجوگران مراکز اطلاع رسانی بر نتایج بازیابی اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی"، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه تربیت مدرس فتاحی، رحمت‌اله(۱۳۸۳). "آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی" مجموعه مقاله‌ها، سازمان کتابخانه‌ها. موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

فیروزی، رحمت ا..(۱۳۷۸). "تأثیر آموزش استفاده از کتابخانه بر میزان بهره‌گیری نوجوانان از کتابخانه"، پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

کومار، کریشن(۱۳۷۳). سازمان کتابخانه. ترجمه مریم امین سعادت. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.

کوهن، لوئیس؛ هالیدی، میشل(۱۳۷۸). آمار در علوم تربیتی و تربیت بدنی. ترجمه علی دلاور. تهران: رشد، مجیری، شهین(۱۳۸۰). "بررسی میزان آشنایی و استفاده دانشجویان دانشگاه فردوسی از منابع مرجع"، فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی. آستان قدس، دوره چهارم، ۱ (بهار).
ولر، آن سی. گزیده مقالات ایفلا(۱۹۹۷). تهران: کتابخانه ملی.

Breviks, P.S.(1995)."Planning the library instuction program" *Library Trends*, vol 44.

Fjallbrant, Nancy.(1983)."Library user education in Japan: recent trend in higher education". *Unesco Journal of information Librarianship*, Vol 3891 (51)

Katz, W.A.(1982). *Reference and In formation services*. London: The Sqrecrow press.

Katz, william A.(1978)." *Introduction to reference work*". Newwork: Mc Grawhill.

- Michael B. Eisenberg(1992)."Current themes regarding library and information skills instruction".
SLMQ, vol 20 (winter).
- Ojo -Igbino(1991) ."Attitudes of students towards the use of library course in Bendel state university "*International Library Review*, 32.
- Prorak, Diana(1994)."Teaching method and psychological type in bibliographic instruction effect .on student learning confidence" *R.Q.* 33.
- Rader, Hunnelore(1996)."User Education and information literacy for the next decade"
- Tiefel, Virginia(1989)."Evalating a library user education Program: A decade of experienc", 50.
- (1995)."Library user education". *Library Trends*, 44.